

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2011

Επιμέλεια:

Ομάδα Φιλολόγων της
Ώθησης

Τετάρτη, 18 Μαΐου 2011
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

ΘΕΜΑ Α1

Να χαρακτηρίσετε τις προτάσεις που ακολουθούν γράφοντας στο τετράδιό σας τη λέξη **Σωστό** ή **Λάθος** δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί στην κάθε πρόταση:

- α. Το «Χάτι Χουμαγιούν» (1856) οδήγησε στη σταδιακή υποχώρηση του δυσμενούς κλίματος για τους υπόδουλους Έλληνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
β. Τον Απρίλιο του 1916 ο τούρκος βαλής Μεχμέτ Τζεμάλ Αζμή Μπέη παρέδωσε τη διοίκηση της Τραπεζούντας στον Μητροπολίτη Γερμανό Καραβαγγέλη.
γ. Από τα αντιβενιζελικά κόμματα πιο διαλλακτικά ήταν τα κόμματα του Δημητρίου Ράλλη και του Κυριακούλη Μαυρομιχάλη.
δ. Το 1ο εξάμηνο του 1911 ψηφίστηκαν από την Ελληνική Βουλή 53 τροποποιήσεις μη θεμελιωδών διατάξεων του Συντάγματος.
ε. Η κινητικότητα των προσφύγων, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα χρόνια μετά την άφιξή τους στην Ελλάδα, υπήρξε μεγάλη.

Μονάδες 10

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

- α. Σ
β. Λ
γ. Λ
δ. Σ
ε. Σ

ΘΕΜΑ Α2

Να δώσετε το περιεχόμενο των ακόλουθων όρων:

- α. Τάγματα εργασίας
β. Πατριαρχική Επιτροπή (1918)
γ. Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής (1923)

Μονάδες 15

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α. «τάγματα εργασίας» (σελ. 139): "αμελέ ταμπουρού" στα τούρκικα. Μία από τις μεθόδους καταπίεσης των Ελλήνων της Ανατολικής Θράκης, Δυτικής Μικράς Ασίας και Πόντου που χρησιμοποίησαν οι Τούρκοι κατά τη διάρκεια του Α' παγκοσμίου πολέμου ήταν και τα περιβόητα τάγματα εργασίας. Οι άνδρες άνω των 45 ετών, που δεν στρατεύονταν, επάνδρωναν τα τάγματα εργασίας. Εκεί πολλοί πέθαναν από κακουχίες, πείνα και αρρώστιες. Όσοι είχαν ηλικία 20-45 ετών μπορούσαν αρχικά να εξαγοράσουν τη στρατιωτική τους θητεία. Όσοι δεν πλήρωσαν χαρακτηρίστηκαν λιποτάκτες. Μετά την κατάργηση της δυνατότητας εξαγοράς της θητείας σημειώθηκαν χιλιάδες λιποταξίες και όσοι συνελήφθησαν, εκτελέστηκαν.

β. «Πατριαρχική Επιτροπή» (σελ. 143): Φορέας που συστάθηκε τον Οκτώβριο του 1918 (μετά τον τερματισμό του πολέμου για την Τουρκία), με τη βοήθεια του Πατριαρχείου και της ελληνικής κυβέρνησης, με σκοπό την οργάνωση του επαναπατρισμού των εκτοπισθέντων του Α' διωγμού. Η παλιννόστηση έγινε τμηματικά και επιτράπηκε αρχικά να επιστρέψουν οι ευπορότεροι και οι πρόσφυγες οι προερχόμενοι από ορισμένες μόνο περιοχές της Δυτικής Μικράς Ασίας. Μετά την άφιξη του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη (Μάιος 1919), μπόρεσε να επιστρέψει η πλειονότητα των προσφύγων από Μικρά Ασία και Ανατολική Θράκη. **Η σχολικό βιβλίο, σελ. 142-143** «Η επιστροφή των προσφύγων...Ανατολική Θράκη».

γ. Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής (1923) (σελ.152): Με βάση το άρθρο 11 της Σύμβασης της Λοζάνης ιδρύθηκε η Μικτή Επιτροπή Ανταλλαγής με έδρα την Κωνσταντινούπολη. Την αποτελούσαν έντεκα μέλη (τέσσερις Έλληνες, τέσσερις Τούρκοι και τρία μέλη-πολίτες ουδέτερων κατά τον Α' Παγκόσμιο πόλεμο κρατών) με αρμοδιότητα τον καθορισμό του τρόπου μετανάστευσης των πληθυσμών και της εκτίμησης της ακίνητης περιουσίας των ανταλλαξίμων. Η Σύμβαση ανταλλαγής των πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας προέβλεπε την αποζημίωση των ανταλλαξίμων προσφύγων για τις περιουσίες που εγκατέλειψαν στις πατρίδες τους από το κράτος υποδοχής. Τέλος, το 1924 και 1925 με τη φροντίδα της Μικτής Επιτροπής μεταφέρθηκαν στην Ελλάδα περίπου 200.000 Έλληνες που παρέμεναν στην Καππαδοκία και γενικότερα στην Κεντρική και Νότια Μικρά Ασία. **(για τον ορισμό αυτό χρησιμοποιούνται πληροφορίες συνδυαστικά από διαφορετικά σημεία του σχολικού βιβλίου, σελ.151-152, σελ.160 και σελ.146)**

ΘΕΜΑ Β1

α. Ποια εκσυγχρονιστικά αιτήματα των αντιπολιτευτικών ομίλων, που συγκροτήθηκαν περί τα τέλη της δεκαετίας του 1850, εξέφρασε με την πολιτική του δράση ο Αλέξανδρος Κουμουνδούρος; (μονάδες 5)

β. Ποιοι συμμετείχαν στην επανάσταση κατά του Όθωνα, το 1862; (μονάδες 5)

Μονάδες 10

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α. Σχολικό βιβλίο, σελ. 75-76 «Η νέα γενιά ... Αλέξανδρος Κουμουνδούρος».

β. Σχολικό βιβλίο, σελ. 76 «Το Φεβρουάριο του 1862 ... τη χώρα».

ΘΕΜΑ Β2

Πώς εξελίχθηκε το Κρητικό Ζήτημα από την έκρηξη των Βαλκανικών Πολέμων μέχρι τον Φεβρουάριο του 1913;

Μονάδες 15

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Σχολικό βιβλίο, σελ. 219 «Εκείνο που δεν είχε κατορθώσει ... εξαφανιστεί από την Κρήτη»

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ1

Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από το κείμενο που σας δίνεται:

α. Να προσδιορίσετε τους στόχους της αγροτικής μεταρρύθμισης που ξεκίνησε η κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη το 1917. (μονάδες 8)

β. Να αναφερθείτε στην ολοκλήρωση της συγκεκριμένης μεταρρύθμισης και στα νέα προβλήματα που αναδείχθηκαν στην πορεία της. (μονάδες 7)

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ

Τα μέτρα απαλλοτριώσεως θεσπίστηκαν στις 20 Μαΐου 1917, και το φθινόπωρο του ίδιου έτους επεκτάθηκαν με μερικές αλλαγές για να περιλάβουν όλη την Ελλάδα. Η μεταρρύθμιση αποσκοπούσε στην αναγκαστική απαλλοτρίωση των κτημάτων που ξεπερνούσαν τα 1.000 στρέμματα. Οι κολλήγοι και οι αγροτικοί εργάτες, τόσο οι ντόπιοι όσο και οι πρόσφυγες, θα έπαιρναν αγροτικούς κλήρους, είτε από τις απαλλοτριωμένες γαίες των τσιφλικιών, είτε από γαίες του δημοσίου. Κανένα από τα μέτρα αυτά, όμως, δεν εφαρμόστηκε αμέσως. Επίσης, κανένα από τα μεγάλα τσιφλίκια δεν απαλλοτριώθηκε το 1917, και μόνο ένα το 1918. Και πάλι εξωτερικές επείγουσες ανάγκες, ο πόλεμος και, αργότερα, η Μικρασιατική εκστρατεία απορρόφησαν όλη την προσοχή και τη δραστηριότητα της κυβερνήσεως· μετά το 1922, με τη μεγάλη εισροή προσφύγων, αναγκάστηκαν πια οι κυβερνήσεις της χώρας να δώσουν οριστική λύση στο αγροτικό πρόβλημα. [...]

Τα προβλήματα που είχαν σχέση με τη διακίνηση προϊόντων, την παραδοσιακή εκμετάλλευση του μικρού παραγωγού από τους μεσάζοντες, την έλλειψη κεφαλαίων και τους τοκογλυφικούς όρους δανειοδοτήσεως που επικρατούσαν στην ελεύθερη αγορά, έκαναν ακόμη πιο αισθητή την ανάγκη συλλογικής ασφάλειας που πρόσφεραν οι συνεταιρισμοί [...].

[...] Η ίδρυση του Υπουργείου Γεωργίας, τον Ιούνιο του 1917, αμέσως μετά την επάνοδο του Βενιζέλου στην Αθήνα, στάθηκε η απαρχή της άμεσης κρατικής παρεμβάσεως στην οργάνωση και καθοδήγηση της γεωργικής παραγωγής, έστω και αν η παρέμβαση ήταν στην αρχή υποτυπώδης.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΕ': Νεώτερος Ελληνισμός από 1913 ως 1941, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 22008, σσ. 75-76.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

α. (Εισαγωγή) Στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού, το πρόβλημα της έγγειας ιδιοκτησίας στην Ελλάδα παραμένει ιδιαίτερα σημαντικό με αποτέλεσμα να εμφανίζεται επιτακτική ανάγκη της επίλυσής του. Παρά τις προσπάθειες που έγιναν για την εφαρμογή αγροτικών μεταρρυθμίσεων, **σχολικό βιβλίο, σελ. 43** «Το αποφασιστικό βήμα προς την ολοκλήρωση της μεταρρύθμισης έγινε στα ταραγμένα χρόνια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου και του «Εθνικού Διχασμού».

Σχολικό βιβλίο, σελ. 43-44 «Το 1917 ... αγροτικό χώρο». Στο κείμενο επιπλέον αναφέρεται ότι τα μέτρα για την απαλλοτρίωση των μεγάλων κτημάτων θεσπίστηκαν στις 20 Μαΐου του 1917, ενώ το φθινόπωρο του ίδιου έτους επεκτάθηκαν σε όλη τη χώρα, όταν πλέον ο Βενιζέλος είχε επανέλθει στην Αθήνα. Στόχος ήταν η αναγκαστική απαλλοτρίωση κτημάτων που ήταν μεγαλύτερα από 1.000 στρέμματα. Σύμφωνα με το σχέδιο της κυβέρνησης, κολίγοι και αγροτικοί εργάτες, γηγενείς και πρόσφυγες, θα λάμβαναν γη είτε από απαλλοτριωμένες εκτάσεις που αποτελούσαν ως τότε τσιφλίκια, είτε από δημόσια κτήματα. Τα μέτρα αυτά ωστόσο, **σύμφωνα με το κείμενο**, δεν εφαρμόστηκαν αμέσως και δεν πραγματοποιήθηκε απαλλοτρίωση μεγάλου τσιφλικιού το 1917, ενώ μόνο ένα απαλλοτριώθηκε την επόμενη χρονιά, το 1918. Η δράση μάλιστα του νεοσύστατου τότε Υπουργείου Γεωργίας χαρακτηρίζεται από την πηγή «υποτυπώδης». Αιτία για αυτό ήταν η συμμετοχή της χώρας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο αρχικά και στη Μικρασιατική Εκστρατεία αργότερα.

β. Η ολοκλήρωση της αγροτικής μεταρρύθμισης της κυβέρνησης Βενιζέλου το 1917 έγινε δυνατή στα αμέσως μετά τον Μικρασιατικό πόλεμο χρόνια, όταν η ανάγκη αποκατάστασης των προσφύγων βρέθηκε στο επίκεντρο του κρατικού ενδιαφέροντος. Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή του 1922, κάτω από την πίεση του προσφυγικού προβλήματος, οι κυβερνήσεις της χώρας αναγκάστηκαν να δώσουν οριστική λύση στο αγροτικό ζήτημα, με αποτέλεσμα να υλοποιηθεί τελικά η αγροτική μεταρρύθμιση και να διαμορφωθεί μία αγροτική οικονομία, βασισμένη σε καθεστώς μικροϊδιοκτησίας.

Σχολικό βιβλίο, σελ. 45 «Η αναδιανομή που έγινε έφθασε στο 85% των καλλιεργήσιμων εκτάσεων στη Μακεδονία και στο 68% στη Θεσσαλία. Στο σύνολο της καλλιεργήσιμης γης της χώρας το ποσοστό αυτό ανήλθε στο 40%.»

Όμως στην προσπάθεια υλοποίησης της μεταρρύθμισης αναδείχθηκαν καινούργια προβλήματα, που αφορούσαν κυρίως τους μικροκαλλιεργητές. **Σχολικό βιβλίο, σελ. 45** «Οι μικροκαλλιεργητές δυσκολεύονταν να εμπορευματοποιήσουν την παραγωγή τους και έπεφταν συχνά θύματα των εμπορών». Εμφανίστηκαν προβλήματα, όπως η διακίνηση των αγροτικών προϊόντων, η εκμετάλλευση των μικρών παραγωγών από τους μεσάζοντες, καθώς και η δανειοδότηση των αγροτών από τους μεγαλογαιοκτήμονες με τοκογλυφικούς όρους λόγω έλλειψης κεφαλαίων. Τα παραπάνω προβλήματα έκαναν πιο επιτακτική την ανάγκη για προστασία των αγροτών.

Σχολικό βιβλίο, σελ. 45 «Για να αντιμετωπιστεί αυτή η κατάσταση προωθήθηκε η ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας, κρατικών οργανισμών παρέμβασης και παραγωγικών συνεταιρισμών.» Όπως επιβεβαιώνεται και από το παράθεμα, η συλλογική ασφάλεια των αγροτών εξασφαλίστηκε με τους συνεταιρισμούς, ενώ το 1917 με την επάνοδο του Βενιζέλου στην Αθήνα και την ανάληψη της διακυβέρνησης της χώρας από τον ίδιο, συστάθηκε το Υπουργείο Γεωργίας ως αφετηρία για τον κρατικό έλεγχο, την οργάνωση και την καθοδήγηση της γεωργικής παραγωγής.

(Επίλογος) Σχολικό βιβλίο, σελ. 45 «Το αγροτικό ζήτημα απέκτησε έτσι νέο περιεχόμενο, χωρίς να προκαλέσει τις εντάσεις που γνώρισαν άλλα κράτη της Ευρώπης (Ισπανία, Βουλγαρία, Ρουμανία κ.λπ.).»

ΘΕΜΑ Δ1

Αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις και αντλώντας στοιχεία από το κείμενο που σας δίνεται, να αναφερθείτε στις επιπτώσεις από την άφιξη των Μικρασιατών προσφύγων στον τομέα της ελληνικής βιομηχανίας.

Μονάδες 25

ΚΕΙΜΕΝΟ

Αξιοσημείωτες ήταν οι επιπτώσεις από την εγκατάσταση των Ελλήνων της Μικράς Ασίας και της ανατολικής Θράκης και στον επιχειρηματικό τομέα. Η εσωτερική αγορά διευρύνθηκε με την προσθήκη μεγάλου αριθμού καταναλωτών ενώ, ταυτόχρονα, από τον αστικό προσφυγικό πληθυσμό αντλήθηκε φθηνό εργατικό δυναμικό αλλά και ειδικευμένοι τεχνίτες. Η χώρα πλουτίστηκε με ανθρώπους δεδομένης επιχειρηματικής ικανότητας και πείρας, που πρωταγωνιστούσαν στις μεγάλες αγορές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι, όπως αναφέρεται στην έκδοση της ΚΤΕ του 1926, στους 7.000 εμπόρους και βιομηχάνους γραμμένους στο Επιμελητήριο της Αθήνας, οι χίλιοι ήταν πρόσφυγες, ενώ στον Πειραιά η αναλογία ήταν μεγαλύτερη. Από την αρχή η πολιτική της ΕΑΠ ενθάρρυνε την εγκατάσταση βιομηχανιών στους συνοικισμούς, με σκοπό την εκτόνωση της ανεργίας. Επρόκειτο όμως, κατά το

μεγαλύτερο μέρος, για μικρές βιοτεχνικές μονάδες, οι οποίες ενισχύθηκαν από το κράτος, την ΕΑΠ ή την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, με κοινωνικά και όχι αναπτυξιακά κριτήρια. Καινούργιοι βιομηχανικοί-βιοτεχνικοί κλάδοι αναπτύχθηκαν (ταπητουργία, μεταξουργία, πλαστικά, βυρσοδεψία) και δόθηκε νέα ώθηση στην κλωστοϋφαντουργία και τη βιοτεχνία ειδών διατροφής. Άνθιση γνώρισε και η βιομηχανία οικοδομικών υλικών, ο μόνος κλάδος που υποκατέστησε μαζικά τις εισαγωγές στο Μεσοπόλεμο. Στη δεκαετία 1922-1932 διπλασιάστηκε ο αριθμός των βιομηχανικών μονάδων και αυξήθηκε ο όγκος και η αξία της παραγωγής, χωρίς όμως να επέλθει κάποια δομική αλλαγή. Η βιομηχανία θα αρχίσει να κινείται με ταχύτερους ρυθμούς το 1931, χάρη κυρίως στην πολιτική υποκατάστασης των εξαγωγών που ακολουθεί το ελληνικό κράτος μετά την κατάρρευση του διεθνούς νομισματικού συστήματος.

Γ. Γιαννακόπουλος, «Η Ελλάδα με τους πρόσφυγες. Η δύσκολη προσαρμογή στις νέες συνθήκες», στο: Β. Παναγιωτόπουλος (επιμ.). Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, 1770-2000, 7^{ος} τόμος: Ο Μεσοπόλεμος, 1922-1940: Από την Αβασίλευτη Δημοκρατία στη Δικτατορία της 4ης Αυγούστου, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2003, σσ. 97-98

ΑΠΑΝΤΗΣΗ

(Εισαγωγή) Μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως εισαγωγή οι αναφορές του **σχολικού βιβλίου, σελ. 166** «Η Μικρασιατική Καταστροφή ... νεοελληνικού έθνους» και **σχολικού βιβλίου, σελ. 167** «Για ένα διάστημα η άφιξη των προσφύγων ... των προσφύγων».

Ιδιαίτερα καθοριστική ήταν η επίδραση της άφιξης των προσφύγων στον τομέα της βιομηχανίας. **Σχολικό βιβλίο, σελ. 168** «Η άφιξη των προσφύγων ... με επιχειρηματικές ικανότητες». **Όπως συμπληρώνεται και στο απόσπασμα που παρατίθεται**, φθινό εργάτικο δυναμικό και εξειδικευμένοι στον τομέα τους τεχνίτες από τον προσφυγικό πληθυσμό που είχε καταφθάσει στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπως και προσθήκη πολλών καινούργιων καταναλωτών στην αγορά των προϊόντων ήταν δύο από τις συνέπειες της άφιξης των προσφύγων Ελλήνων της Μικράς Ασίας και της Ανατολικής Θράκης.

Σχολικό βιβλίο, σελ. 168 «Στη δεκαετία 1922-1932 ... δομών λειτουργίας τους». **Η συγκεκριμένη πληροφορία επιβεβαιώνεται και στο απόσπασμα** όπου αναφέρεται ότι παρά τον διπλασιασμό των εργοστασίων, την αύξηση του όγκου και της αξίας παραγωγής των προϊόντων, δεν επήλθε καμία δομική/διαρθρωτική αλλαγή στη λειτουργία της οικονομίας. Η βιομηχανία θα παρουσιάσει ανάπτυξη από το 1931 και μετά, διότι το ελληνικό κράτος εξαιτίας της κρίσης του 1929 και της κατάρρευσης του διεθνούς νομισματικού συστήματος, άλλαξε πολιτική σχετικά με τις εξαγωγές. Βέβαια, σε ό,τι αφορά την εγκατάσταση των βιομηχανιών, η ΕΑΠ εφάρμοσε από την αρχή της λειτουργίας της (1923) πολιτική, σύμφωνα με την οποία προτιμούσε/προέτασε την ίδρυση βιομηχανιών στους συννοικισμούς για την

αποτροπή αύξησης ανεργίας, φροντίζοντας την ενίσχυση αυτών των μικρών κυρίως βιοτεχνιών από το κράτος, την ΕΑΠ ή την Εθνική Τράπεζα.

Σχολικό βιβλίο, σελ. 168 «Η συμμετοχή των προσφύγων ... οικοδομικών υλικών». Όπως επιβεβαιώνεται και συμπληρώνεται και στο παράθεμα, καινούργιοι κλάδοι αναπτύχθηκαν στη βιοτεχνία και στη βιομηχανία, όπως η βιομηχανία στα πλαστικά, στη βυρσοδεψία, στη βιομηχανία ειδών διατροφής και στη βιομηχανία οικοδομικών υλικών, ο μοναδικός βιομηχανικός κλάδος που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην οικονομία του μεσοπολέμου, διότι υποκατέστησε τις εισαγωγές των αντίστοιχων προϊόντων από το εξωτερικό.

Σχολικό βιβλίο, σελ. 168-169 «Αρκετοί ήταν οι πρόσφυγες ... προσφύγων ή γηγενών». Ήταν ιδιαίτερα θετικός και ευεργετικός ο ρόλος που διαδραμάτισαν οι Έλληνες της Μικράς Ασίας και της Ανατολικής Θράκης που είχαν ήδη αναπτύξει επιχειρηματική δραστηριότητα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αυτοί οι Έλληνες είχαν μεγάλη εμπειρία στις αγορές της Τουρκίας και σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της ΚτΕ το 1926 στους 7.000 εμπόρους του Βιομηχανικού Επιμελητηρίου της Αθήνας οι 1.000 ήταν πρόσφυγες, ενώ ήταν μεγαλύτερος ο αριθμός για το επιμελητήριο του Πειραιά.

Τέλος, σημαντική ήταν και η συμβολή των γυναικών προσφύγων ως εργατικό δυναμικό. **Σχολικό βιβλίο, σελ. 169** «Η άφιξη των προσφύγων ... ετοιμών ενδυμάτων».

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Τα θέματα κρίνονται προσिता στον καλά προετοιμασμένο μαθητή. Ήταν σαφώς διατυπωμένα, χωρίς δυσκολίες κατανόησης. Επιπλέον, επισημαίνεται η ανάγκη εκμάθησης των σημαντικών χρονολογιών που περιλαμβάνονται στην εξεταστέα ύλη (χρονολογικοί πίνακες είχαν δοθεί στους μαθητές και με το επαναληπτικό φυλλάδιο).

Όσον αφορά στην Ομάδα Δεύτερη, τα παραθέματα και οι ερωτήσεις τους απαιτούν αναλυτική αξιοποίηση των πληροφοριών και απευθύνονται σε μαθητές που έχουν κάνει πολύ καλή και εμπειριστατωμένη εξάσκηση στην ανάλυση των πηγών.

Σημείωση: Όλα τα θέματα έχουν δοθεί σε επαναληπτικό φυλλάδιο και σε διαγωνίσματα του τρέχοντος έτους.